

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Rodzina na Górnym Śląsku – recenzja

Author: Magdalena Szalbot

Citation style: Szalbot Magdalena. (2009). Rodzina na Górnym Śląsku – recenzja. „Etnografia Polska ” (2009, z.1/2, s. 257-260)

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Irena Bukowska-Floreńska, *Rodzina na Górnym Śląsku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007, ss. 328

Recenzowana książka jest efektem wieloletnich i wieloaspektowych badań Ireny Bukowskiej-Floreńskiej nad rodziną górnośląską. W dorobku naukowym autorki, na który składają się prace m.in. na temat funkcji tradycji w społeczeństwie nowoczesnym, kulturowego uwarunkowania tożsamości regionalnej i narodowej, funkcjonowania pogranicz kulturowych i etnicznych, degradacji środowiska kulturowego i społecznego, rodzina śląska - począwszy od pierwszych opublikowanych artykułów - zawsze zajmowała poczesne miejsce. Na omawianą pracę można spojrzeć nie tylko jak na osobiste dokonanie autorki, ale również jak na ważne osiągnięcie dla całego Śląska o rodka.

W ustaleniu przedmiotu badań, sformułowaniu założeń i sprecyzowaniu pytań badawczych, pomocną autorce okazała się znajomość górnośląskich realiów. Wybrana za podmiot etnologiczno-antropologicznego studium tytułowa górnośląska rodzina została potraktowana jako wartość dla jej członków, wartość społeczna oraz środowisko powstawania, kumulowania i transmisji tradycji i postaw określonych. Analizując śląskie rodziny w kategoriach systemu podlegającego zmiennym w czasie zewnętrznym oddziaływaniom społecznym-kulturowym I. Bukowska-Floreńska pokazuje, w jakim zakresie nadal stanowi ona środowisko przekazu wartości, decydujących o kulturowej specyfice rodzin i całych śląskich społeczności. Przyjęte założenia, o centrum wyznawanego przez mieszkańców Górnośląskiego systemu wartości stanowi w pierwszym rzędzie człowiek i rodzina,

a w następnej kolejności: praca, religijność, przestrzeganie norm społeczno-obyczajowych oraz stan posiadania, stanowi fundament, na którym autorka starannie buduje strukturę swego popartego badaniami empirycznymi wnioskowania.

Kierunek poszukiwań badawczych wytyczają pytania o relacje między systemem wartości a tradycją i funkcjami rodziny. Autorkę interesuje, czy przestrzeganie tradycji ma wpływ – z jednej strony na trwałość więzi rodzinnych, a z drugiej – ujmując zagadnienie szerszej – więzi lokalnych i regionalnych, przekładających się na zachowanie poczucia śląskiej tożsamości. Celem badawczym I. Bukowskiej-Floreńskiej jest więc ukazanie specyfiki „istoty ideowej systemu wartości śląskich rodzin” (s. 20) i wykazanie, że fakt ten znajduje odzwierciedlenie w kulturowej odrębności mieszkańców Górnego Śląska.

Zdobiąca okładkę książki położyła fotografia, na której utrwalono wizerunek śląskich nowożeńców z początku ubiegłego stulecia, jak również słowa wybrane na motto pracy mówiące, że „Ludzie wykorzeni, ogołoceni z pamięci, przywiązani, wartości przekazanych przez poprzednie pokolenia nie wiedzą po co żyją, i nie mają nic do przekazania swoim dzieciom” (Olczak-Ronikier 2001), sygnalizują przyjęte przez autorkę założenie, że poznawanie aktualnej postaci śląskiej rodziny nie ma sensu bez odwoływania się do historycznego podłoża, z którego wyrastają kolejne generacje.

Na książkę składa się wprowadzenie, siedem rozdziałów oraz zakończenie. Wprowadzenie przybliża tematykę pracy, nakreśla zasadnicze problemy badawcze i precyzuje cele naukowo-poznawcze. Etnologicznie ukierunkowane zainteresowanie tym często poruszonym – gdyż ważnym społecznie – zagadnieniem, autorka dodatkowo uzasadnia aktualną kondycją rodziny w sytuacji zaistniałego we współczesnej kulturze kryzysu wartości, który dotyka również śląskie społeczności.

Pierwszy rozdział pracy przypomina klasyczny dorobek etnologii i dyscyplin pokrewnych w zakresie badań nad rodziną. Znajomość różnorodnej literatury przedmiotu, dotychczasowych dokonań oraz inicjatyw badawczych daje autorce interdyscyplinarną wiedzę i stanowi zaplecze dla własnych badań i wniosków. W tym fragmencie I. Bukowska-Floreńska omawia specyfikę badawczą poszczególnych polskich ośrodków zajmujących się studiami nad rodziną. Konstrukcja rozdziału zakłada „schodzenie” od problematyki ogólnej do przywołania prac szczegółowych – poświęconych już przede wszystkim rodzinie śląskiej.

Autorka powraca do pojęcia wartości w różnych miejscach swej książki, jednak szczególnie dużo uwagi poświęca temu zagadnieniu w rozdziale drugim zatytułowanym „Rodzina jako wartość”. Lektura tego fragmentu pozwala przyrzeć się procesowi kształtowania kolejnych generacji śląskich rodzin i poznać mechanizmy regulujące przekaz tradycyjnych wartości, norm i postaw, które współtworzą relacje między jej członkami oraz członkami lokalnych społeczności. Omawiając określony aspekt funkcjonowania górnośląskiej rodziny autorka dokonuje porównań, między tym, co było, a tym, co jest współcześnie i wykorzystuje ten schemat analizy również w dalszych rozdziałach pracy. Z wielu stwierdzeń autorki przebija doskonała znajomość śląskiej mądrości życiowej, której ponadczasową wartość – co wykazały badania – doceniają nawet początkowo negujące jej przydatność – kolejne, młodsze pokolenia. Począwszy od tego rozdziału I. Bukowska-Floreńska w tekst naukowy wplata określenia, zwroty oraz przysłowia, w sposób świadczący o znajomości – również realiów językowych badanego terenu.

Interesująca perspektywa spojrzenia na rodzinę śląską została zastosowana w trzecim rozdziale książki. Autorka zaprasza czytelnika, aby przyjrzał się specyfice rodzin zamieszkujących Górny Śląsk przez pryzmat przestrzeni – a dokładniej – sposobów jej oswajania, organizowania, wartościowania i symbolicznego naznaczania. Analizując różne składniki i typy przestrzeni „swojskiej”, a więc: domu rodzinnego, wsi, przestrzeni *sacrum*, podwórza, bramy oraz ulic, sklepów, ogródków działkowych, miejsc targowych, itd., nie ogranicza się wyłącznie do opisu warstwy materialnej badanego zjawiska. Zwraca uwagę na ich symbolikę i kulturowe znaczenie oraz przypomina tłem realizacji jakich zwyczajów były poszczególne miejsca.

W czwartym rozdziale autorka dowodzi, jak istotną wartością dla Ślązaków była i nadal jest praca, której brak destabilizuje życie rodzinne i społeczne. W kojarzący się – przede wszystkim z ciężką pracą mężczyzn w kopalniach – śląski etos pracowitości wpisuje się również domowa krzątania i zapobiegliwość miejscowych kobiet. Pracy, jako wartości o szerokim wymiarze moralnym i społecznym, podporządkowana jest cała organizacja życia codziennego śląskich rodzin.

Kolejny, piąty rozdział książki, omawia różne aspekty życia religijnego Ślązaków. Zestawione w jednym fragmencie opisy praktyk religijnych, zwyczajów, obrzędów oraz form świętowania rodzinnego i związanego z rokiem kościelnym, ukazują jak śląska religijność wpisuje się i warunkuje system wartości i mentalność mieszkańców Górnego Śląska.

Formy uczestnictwa śląskiej rodziny w życiu społecznym i kulturalnym omawia szósty rozdział pracy. W tym fragmencie znajdujemy informacje na temat jej uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym parafii, realizowanych wzorów zachowań ludycznych, przejawiających się w uczestnictwie w życiu kulturalnym, okolicznościowych świętowaniach, czytelnictwie i aktywności twórczej.

Siódmy rozdział stanowi klamrę logicznie spinającą empirycznie podbudowane rozważania I. Bukowskiej-Floreńskiej na temat tożsamości rodziny śląskiej. Autorka pokazuje, jakie znaczenie w kształtowaniu regionalnej i narodowej tożsamości Ślązaków mają warunki społeczno-polityczne oraz tradycje patriotyczne. Proces kształtowania się tożsamości śląskich rodzin ukazuje przez pryzmat relacji między „swoimi” a „obcymi” oraz omawia współczesne inicjatywy na rzecz zachowania specyfiki społeczno-kulturowej śląskiej tożsamości. W zakończeniu, będącym syntezą najważniejszych wniosków wypływających z poszczególnych rozdziałów, znajdujemy zestawienie cech tradycyjnej śląskiej rodziny. Kończąc opowieść o śląskiej rodzinie autorka pozostawia czytelnika z zasługującym na poddanie interdyscyplinarnej dyskusji stwierdzeniem, że „...wiele z doświadczeń tradycyjnej rodziny śląskiej jest nie tylko godne naśladowania, ale powinno wejść do kanonu systemu wartości procesu wychowania kolejnych polskich pokoleń” (s. 292).

Książkę zamyka załączona w postaci aneksu oracja weselna, pozyskana od niedawno zmarłej informatorce ze Świerklan Dolnych, siedmiostronicowy, niezwykle przydatny w czasie lektury książki słowniczek gwarowy, w którym autorka wyjaśnia znaczenie ponad dwustu zastosowanych w tekście, a używanych dawniej i dziś na Śląsku pojęć i zwrotów, obszerna bibliografia, będąca zestawieniem: głównie polskojęzycznych opracowań naukowych dotyczących rodziny i Śląska w ujęciu przedstawicieli różnych dyscyplin oraz wybranych prac autorki związanych z Górnym Śląskiem, a ponadto wykaz wykorzystanych wydawnictw bibliograficznych, materiałów źródłowych, kronik i ksiąg pamiątkowych.

Walorem opracowania są zamieszczone w różnym miejscach pracy zdjęcia w większości pochodzące z prywatnego archiwum autorki. Szczególnie pouczające są zestawienia przeważających liczebnie w pracy reprodukcji dawnych czarno-białych fotografii ze zdjęciami kolorowymi, dokumentującymi czasy współczesne, za pomocą których I. Bukowska-Floreńska wprost pokazuje, że życie na Śląsku na przestrzeni kilku dziesięcioleci nie zmieniło się tak bardzo, jak mogłoby się wydawać.

Mimo iż książka powstała jako efekt bezpośrednich uczestniczących badań terenowych, a więc bazuje na rozmowach przeprowadzonych z wieloma mieszkańcami Górnego Śląska, w pracy brak cytatów wypowiedzi konkretnych informatorów. W przypisach autorka powołuje się jednak na materiały z badań, podając rok i miejsce ich pozyskania. Ze względu na dużą wartość dydaktyczną recenzowanej pozycji, do której niewątpliwie odwoływać będą się kolejne pokolenia badaczy – nie tylko śląskiej rodziny, w książce zabrakło jeszcze syntetycznego rozdziału skupiającego w jednym miejscu informacje o stwierdzonych przez autorkę zmianach, jakie zaszły w śląskiej rodzinie na przestrzeni kilku kolejnych pokoleń oraz odwracającego nieco zasadnicze założenie badawcze – zestawienia czynników przyczyniających się nie tyle do zachowania, co właśnie do zauważonej we wstępie, erozji tradycyjnych zachowań i wartości. Z podobnych względów szerzej potraktowany mógł zostać również problem społeczno-kulturowych skutków, jakie dla śląskiej rodziny miała niedawna transformacja społeczno-gospodarcza w Polsce. Mając tak dobry dostęp do rodzin o długim lokalnym rodowodzie i dobrze zasymilowanych, wywodzących się z dawniejszych fal osadniczych, ale i żyjących obok nich rodzin napływowych, które osiedliły się na Górnym Śląsku w ciągu ostatniego półwiecza, niewiele uwagi poświęca autorka tym ostatnim. Być może był to zabieg celowy i I. Bukowska-Floreńska świadomie pozostawia – póki co – na boku szeroki problem stosunku tego typu rodzin do śląskości na kolejną publikację?

Podsumowując, należy podkreślić, że I. Bukowskiej-Floreńskiej nie tylko udało się uzyskać i przystępnie zaprezentować szeroką wiedzę na temat śląskiego życia rodzinnego, ale i w interesujący sposób uporządkować wiadomości na ten temat. Praca jest ważna poznawczo, gdyż poprzez sposób

ujcia dopowiada o rodzinie i skiej to, czego do tej pory nie powiedziano lub nie ujto z takiej perspektywy. Dostarcza szczegółowej wiedzy na temat realiów ycia, stało ci i przemian kultury i skich rodzin na przestrzeni dwóch stuleci, ale - co trzeba podkreli - fragmenty te nie s pozabawione trafnych wniosków o charakterze ogólnym. Sposób postawienia problemu oraz przyjęte założenia pozwoliły autorce na napisanie pracy wiadczej o zainteresowaniu tak empiryczn , jak teoretyczn stron badanego zjawiska.

Magdalena Szalbot